कृतानाञ्च पिण्डदाने उपायविशेषकथनप्रतिज्ञा ।२० क्रमेण गौतमगार्ग्यगारितौल्वलीनां मतदूषणाति । २१जीवद्व्यवस्थितेभ्यः पितृभ्यो न निपरणम् । २२ जीवेभ्यो होमः कृतेभ्यो निपरणम् । २३ सर्वजीविनः सर्वकृतविधाने तत्र पिण्डहोमस्य निपरणमन्त्रेण स्वाहाकारेण कर्त्तव्यत्वम्, अन्येषामपि प्रयोजनानां चिन्त्यनीयत्वञ्च । २४ पितामहादीनां नामाख्याने तत्पितामहप्रपितामहयद्वानां नामस्थाने प्रयोगः । २अ० ६क० । १निपूर्त्तानां पिण्डानामनुमन्त्रणम् ।२उक्तानुमन्त्रणप्रयोगे नियमोक्तिः । ३तूष्णीमेव चरोः प्राणभक्षणस्य कार्यत्वम् । ४उदकोपनयननिनयनस्य नित्यकर्तव्यत्वम् ।५पिण्डेषु अभ्यञ्जनाञ्जनदानम् ।६पिण्डेषु वासोदानं तत्र विशेषोक्तिः । ७यजमानस्य पितृपासनं तत्र मन्त्रश्च । ८ तिसृभिर्ऋग्भिः पितृपस्थानम् । ९ पिण्डस्थानां पितॄणां प्रवाहणम् । १० यजमानस्य दक्षिणाग्निं प्रति गतिः । ११ दक्षिणाग्निप्रतिगमनानन्तरं यजमानस्य गार्हपत्याग्निं प्रति गतिः । १२यजमानकर्तृकं पिण्डानां मध्यमादानम् । १३ पत्नीकर्तृकं ताडयन्तीतमध्यमपिण्डप्राशनम् । १४ अवशिष्टपिण्डद्वयस्याम् प्रक्षेपः । १५ अतिप्रक्षीते वाज्ञो प्रक्षिप्य ताडयपिण्डद्वयदाहः । १६ यस्यानेकश्यामाकोनिर्मितः ताडयेन पिण्डस्य प्राशनम् । १७ अयज्ञादिप्रहारोभवतः ताडयपिण्डाशने सत्य एवारोगित्वमरक्षयोरन्यतरगतिज्ञानोक्तिः । १८ अनाहिताग्नेरग्नेः पिण्डपितृयज्ञकरणम् । १९ चरुप्रपाकानन्तरं तदतिप्रक्षयन' ततस्तुषसमाधानततपरिस्तरणे कृत्वा होमकरणम् । २० द्विधः चरुपूर्णपात्रायाश्चतुर्गः । २१ एकस्यातिरिक्तस्य द्वयेन द्वित्वं सम्पाद्य तदुत्सर्गकरणविधानम् । २अ० ७मन्त्र० । १ दर्शपूर्णमासावारभ्यमाणस्यान्वारम्भणीयेष्टिकरणम् । २ अग्नेर्भगीतिगुणोक्तिः । ३ इष्टेर्याज्यानुवाक्योक्तिः । ४ आग्नानानन्तरं ऋतुसंवत्सरे रोगार्थकानिरूपणनिमित्तसद्भावे पुनराधेयस्य, पुनराधेये च वज्रमाणायाया इष्टेः कर्त्तव्यत्वम् ।५ उक्तायामिष्टौ विभक्तिभिः सहिताभ्या प्रयाजानुयाजाभ्यां यजनम् । ६ नराशंसिनां नराशंसः । ७ आग्नेययोराज्यभागयोरुक्तिः । ८ आज्यभागयोर्गुणद्वयोक्तिः । ९ निगनेषु गुणयोरेवानुवृत्तिः । १० याज्यायां देवतादेवहूयाया इष्टयाशः क्रमम् । ११ चतुर्मासाद्यनिमाचार्याणां मते पूर्वस्य श्रेष्ठस्याग्नेः, अग्निर्देवतायोत्तुवाक्यायाश्च नित्यत्वम् । १२उक्तमते उत्तरस्यापि केवलस्याग्नेरुक्तानुवाक्याया 'नित्यत्वविधानम् । १३ उत्तरे याज्यामन्त्रे हविःयज्ञस्य नित्यत्वोक्तिः । १४ संयाज्यामन्त्रभेदः । २अ० ८ क० । १ व्रीहियवामाकयवैः संवत्सरे प्रथमः अन्नैः आग्रयणकर्मकरणम् । २ आग्रयणेनानिष्टा नवनिष्पन्नस्य भोजननिषेधः । ३ वर्षद्वयस्य लोकस्य आग्रयणेन यागविधानं व्रीह्याग्रयणे परत्वाभावस्य प्राधान्यम् । ४ आग्रयणाख्या इष्टिः प्रथमः कल्पः, तदसम्भवेऽग्निहोत्रीयां धेनुं व्रीहियवामाकयवानामन्यतमसंभावयित्वा तत्पयसा सायंप्रातरग्निहोत्रहोम इति द्वितीय इति कल्पद्वयम् । ५ यवैराग्रयणस्य क्रियाऽक्रिया वा इति विकल्पः । ६ अविशेषेण वर्षत्रयाणां कल्पद्वये प्राप्ते रात्र इष्टिरेव नान्य इति विशेषोक्तिः । ७ एकेषां मते सर्वेषां इष्टिरेवेति व्यवस्थापनम् । ८ वर्षायां श्यामाकाग्रयणेष्टौ सोमदैवत्यचरुव्यवस्थापनम् । ९ अवान्तरेडाजपानानन्तरम् सव्ये पाणौ कृत्वा तदभिमर्शनम् । १० इडाप्राशनानन्तरम् आचमनपूर्वको नाभ्यालम्भः । ११उक्तेन विधिना सर्वभक्षेषु सर्वेषां पक्षिणां सर्वभक्षणम् । १२व्रीहीणां यवानां चाग्रयणेष्टौकालादि तत्र यवाग्रयणस्य वसन्तकालविधानम् ध्यावाविराजग्रहणञ्च । १३श्यामाकाग्रयणस्य समानतन्त्रेण करणे सोमस्य तृतीयत्वव्यवस्थापनम् । १४ तत्र इन्द्राग्न्योः सोमस्य च याज्यानुवाक्याः । २अ० ९क० । १चातुर्मास्येभ्यः पूर्वं कार्या इष्टयः । २आयुष्कामेष्टौ जीवानुमत्यौ द्वे देवते अग्निरिन्द्रश्च । ३ उक्तयोर्देवतयोरग्नेरायुष्मत्त्वं गुणः, इन्द्रस्य च साहस्रत्वं गुणः । ४ आयुष्कामेष्टाम् अग्नीन्द्रयोर्देवतयोः संयाज्ये ।५ स्वयनीयेष्टौ रक्षितवन्तौ देवौ अग्निः सोमश्च । ६ उक्तयोरग्नीषोमयोः संयाज्ये । ८ पुत्रकामेष्टौ अग्निः पुत्रो देवता । ९उक्तायामिष्टौ द्वे संयाज्ये । १० वज्रमाणयोरिष्ट्योरग्निदेवतात्वम् । ११मूर्धन्वतोऽग्नेर्नित्ये संयाज्ये । १२ कामगुणकस्याग्नेर्याज्यानुवाक्ये । १३ उत्तरयोरिष्ट्योर्वैश्वध्यत्वं, तयोर्याज्यानुवाक्ययुगलयोर्वैश्वमाणयोरिन्द्रदेवतात्वं, तस्य चेन्द्रस्य विश्वसद्गुणकत्वं वैश्वध्यगुणकत्वं वा, अतस्तयोर्वैश्वध्यसंज्ञाभाजत्वञ्च । १४पुष्टिकामस्य याज्यानुवाक्ये । १५ इन्द्रो दाता च पुनर्दाता वा देवता भवति । १६ उभयथापि इन्द्रस्य याज्यानुवाक्ये । १७ श्यामानामाग्रयणानां वा देवता-